

CATALUNYA PAÍS DE BÈSTIES

UNA MICA D'HISTÒRIA

Catalunya és un país de bèsties. L'imaginari festiu català ha permès la pervivència i recuperació de bestiari festiu l'existència del qual es remunta a l'edat mitjana. Es conserven, i fins i tot, en algunes festivitats encara hi prenen part, elements del bestiari festiu de fins a 400 anys d'antiguitat.

Gran part de les bèsties que actualment passen pels carrers del país durant les festes han estat creades o recuperades a partir dels anys 80 del segle XX. La creació de nous elements del bestiari segueix fins a l'actualitat, gràcies a la tasca dels artesans constructors i a la iniciativa d'entitats culturals i socials.

Bestiari (festiu) és tota aquella figura d'imatgeria festiva zoomòrfica amb portador intern o extern, de carcassa i/o figuració total o "protèsica", amb caràcter individual o grupal, i amb una tècnica, funcionalitat i simbolisme determinats, així com llurs col·lectius humans i models associatius.

Xavier Cordoní, II Congrés de Cultura Catalana

El bestiari festiu és un fenomen eminentment català, tot i que es poden trobar elements similars a Occitània, Bèlgica i algunes parts de l'estat espanyol. A Catalunya trobem gran diversitat d'elements de bestiari, que poden classificar-se segons la seva funcionalitat, forma o tradició històrica. Seguint aquests criteris els hem agrupat de la següent manera:

BESTIARI FESTIU TRADICIONAL

PROCESSIONAL

DE FOC

BESTIARI FESTIU DE NOVA CREACIÓ

FANTÀSTIC O
MITOLÒGIC

SATÍRIC O
CARNAVALESC

SALVATGE

PROTOCOL·LARI

DOMÈSTIC

HISTÒRIC

INFANTIL

CRÈDITS

PRODUCCIÓ
Associació Cultural L'Empelt

TEXT I DISSENY
Alex García-Miguel i Ricart

BIBLIOGRAFIA DE REFERÈNCIA
Saumell R., Cordoní X., Udina S., Bèsties de festa!,
Cim Edicions, Barcelona, 2008.

AMB LA COL·LABORACIÓ
Ajuntament de Sant Climent de Llobregat
Diputació de Barcelona
Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya

BESTIARI FESTIU TRADICIONAL

CATALUNYA, PAÍS DE BÈSTIES

UNA MICA D'HISTÒRIA

Des de l'Edat Mitjana que es té coneixement de la participació d'elements festius a les processons del Corpus i altres celebracions religioses i civils. El bestiari festiu històric estava vinculat a alguns entremesos o representacions de les sagrades escriptures o personatges bíblics. Era gestionat per gremis, parròquies o el propi consistori, i en funció del simbolisme atorgat a l'animal representat se li assignava un rang jeràrquic dins de les processons.

L'ÀLIGA

És l'element del bestiari tradicional amb una representativitat més elevada, símbol del poder diví i l'equanimitat. Antigament, només algunes poblacions que gaudien de privilegis reials podien disposar-ne. És el màxim representant simbòlic de la ciutat, i s'associa a la figura de Jesucrist o de Sant Joan Evangelista. És dels pocs elements del bestiari festiu que no ha patit una desaparició absoluta en cap moment històric.

Les més antigues: Berga (1756) i la Bisbal d'Empordà (1772)

EL LLEÓ

El Lleó, representació simbòlica del poder terrenal, s'identifica amb el valor, la majestuositat i la clemència. Junt amb l'Àliga, el Lleó solia aparèixer coronat. S'associa a la figura de Sant Marc. Només les ciutats de Tarragona i Barcelona compten amb una tradició més o menys continuada d'aquesta figura, tot i que altres poblacions l'han incorporat recentment als seus següents festius.

El més antic: Tarragona (1991)

EL BOU

És símbol de la tenacitat i la perseverança. La documentació més antiga ens el situa com a element de l'entremès del Betlem a la processó del Corpus, tot i que també s'identifica amb l'evangelista Sant Lluc. A banda del caràcter protocol·lari, en algunes poblacions pirinenques i de la Catalunya del Nord, ha evolucionat de les celebracions carnavalesques, i a les Terres de l'Ebre i el Matarranya lligat a la tradició dels bous de foc.

El més antic: L'Argentera (1954) i Solsona (1956)

LA MULASSA

Es considera que l'origen de les mulasses és anterior a la instauració del Corpus Christi. La mula, mulassa o mula guita apareix incorporada dins l'entremès del Betlem, i posteriorment, obre pas a la còmitiva. És un element caracteritzat per la seva bogeria i imprevisibilitat. En alguns casos porta pirotècnia. Hi ha dos tipologies formals de mulassa: les més o menys fidels a la figura de l'animal, i aquelles de caràcter més primitiu amb un llarg coll retràctil, conegudes com a guites.

Les més antigues: Berga (1626), Solsona (1691) i Reus (1725)

ELS CAVALLETS

Els cavallets o cavallins són els elements tradicionals del bestiari festiu més singulars, per la seva condició de grupals, on actuen representant una lluita de bàndols, i pel fet que el portador-ballador forma part de la mateixa figura. La primera referència documental és del Corpus de 1424 a Barcelona. En moltes poblacions el gremi encarregat de gestionar-los era el dels cotoners, motiu pel qual es coneixen també com a cavallets cotoners o cotonines.

Els més antics: Cavallets de Berga (1890)

BESTIARI DE FOC TRADICIONAL

CATALUNYA, PAÍS DE BÈSTIES

UNA MICA D'HISTÒRIA

En les processons del Corpus Christi la voluntat de l'Església era transmetre les històries de les sagrades escriptures i la moral cristiana davant una població majoritàriament analfabeta. Amb aquesta voluntat moralitzant, la presència del mal sovint era representada amb animals fantàstics de caràcter infernal o vinculats a llegendes de sants com Santa Margarida, Santa Marta o Sant Jordi.

EL DRAC

El drac és un personatge que barreja característiques i atributs de diversos animals reals. Segons la cultura, el seu significat pot ser radicalment oposat. Al sud d'Europa, el drac representa les forces descontrolades de la natura, i en la seva cristianització, el mal. El drac és la figura més estesa del bestiari festiu català, i se'n té referència documental des 1424 a Barcelona, tot i que es creu de la seva existència des d'abans. La figura del drac formava part dels entremesos de Santa Margarida o Sant Miquel i l'Infern de les processons del Corpus. A partir del Decret de Nova Planta (1716) inicia la seva decadència. A partir de la dècada de 1980, i estretament lligat al fenomen dels correfocs, la figura viu una gran expansió per tot el país, arribant a territoris sense tradició, i amb tota mena de representacions escultòriques, des de les més clàssiques a les més originals o fantàstiques.

Els més antics: Vilafranca del Penedès i la Bisbal d'Empordà (abans de 1600)

LA VÍBRIA

L'origen del mot prové del llatí per anomenar l'escurçó, la serp verinosa corrent a Catalunya. A partir d'aquesta vinculació, recull la tradició del simbolisme que s'atorga a la serp en el cristianisme des del Gènesi: representa el pecat, la temptació i la malesa. En les processons medievals del Corpus barceloní, així com en altres poblacions, la víbria es vincula a l'entremès de Sant Jordi i la donzella. No hi ha una figuració clara de la víbria en el bestiari festiu català, tot i que sovint inclou una barreja d'animals, prou al drac, on hi destaca algun element propi de la serp i atributs femenins. A partir del segle XVIII apareix formant part de la comparsa del Drac, i es comença a conèixer com a Dragona. Amb les prohibicions de 1780 acaba desapareixent. És recuperada als anys vuitanta del segle XX en poblacions com Manresa, Igualada, Barcelona i Tarragona.

La més antiga: Manresa (1983)

LA CUCAFERA

La cucafera o tarasca és un element festiu amb diversitat de formes. Se'n poden trobar dues d'arquetípiques: les que recorden la llegenda occitana del monstre de Tarascó i Santa Marta, amb una forma de tortuga, escates, i sovint amb una boca mossegadora; o bé la forma més allargassada, a manera de cuc. La cucafera pot representar un monstre amansit, sotmès al poder celestial, que fins i tot que regala caramels, o bé una fera ferotge, destacant per llançar pirotècnia.

Les més antigues: Tortosa (dècada 1950) i Begues (1977)

ALTRES BÈSTIES DE FOC

Algunes bèsties tradicionals poden tenir doble funcionalitat, realitzant llançament de pirotècnia. És el cas d'algunes mulasses, especialment les gütès. També dels bous de foc tradicionals de les Terres de l'Ebre i el Matarranya. En el cas de les Àligues, és molt més excepcional, però es coneixen la de Sitges i Tremp.

NOVES BÈSTIES FESTIVES

CATALUNYA, PAÍS DE BÈSTIES

UNA MICA D'HISTÒRIA

A partir de la recuperació de la festa al carrer, el darrer quart del segle XX, apareixen a molts pobles i ciutats noves formes del bestiar festiu. El fenomen dels correfocs propicia la creació de nou bestiar de foc però també es creen noves figures de caràcter festiu.

Tot i que es segueixen recreant bèsties de format tradicional, apareixen noves formes de bestiar que s'identifiquen amb la identitat local del poble o ciutat que volen representar. Moltes vegades, és la funció que la figura ha de tenir a la festa la que motiva la forma i imatge del nou element. El nou bestiar està vinculat a llegendes, mites o a animals autòctons, tan salvatges com domèstics.

BESTIARI FANTÀSTIC O MITOLÒGIC

El nou bestiar es crea vinculat a una història que es vol explicar, segons la funció que s'atorgarà a la figura. En aquest sentit, personatges propis de la mitologia catalana, com d'altres cultures, esdevenen fonts d'inspiració. Factors com la globalització i la influència d'altres cultures han incidit en la nostra tradició, fins i tot afectant la figura més arquetípica del bestiar català, el drac.

Aquesta categoria inclou: Unicron, Quimera, Ca Cerber, Farnaca, Hipògrif, Serpent, Griu, Hydra, Dona d'aigua, Virgília, Fènix, Boc...

La precursora: "Pajara" de Terrassa (1983)

BESTIARI SALVATGE

El nou bestiar festiu es vincula a la població i la seva història, costums i entorn. La fauna salvatge és un recurs molt estès a l'hora de crear bestiar a partir dels anys vuitanta del segle XX. Així, trobem tot tipus d'animals salvatges, tan boscats com aquàtics, aus i fins i tot insectes o espècies exòtiques.

Aquesta categoria inclou: Porc senglar, Ratpenat, Lloba, Fura, Marta, Gat mesquer, Ós, Esquirol, Isard, Cèrvol, Mamut, Rata, Falcó, Arpella, Xot, Mussol, Corb, Duc, Tord, Gafarró, Gralla, Voltor, Puput, Moll, Anguila, Morena, Carpa, Dofí, Espiadimonis, Fil·lojera, Mosquit tigre, Papallona, Gamba, Llagosta, Capgròs, Granota, Lluert, Gripau, Dinsaure...

Els precursors: Mussolot del Campanar de Vilafranca del Penedès (1979) i la Lloba de Calella (1982)

BESTIARI DOMÈSTIC

La tradició o els costums locals, que volen representar-se amb les figures de bestiar, sovint estan vinculades a oficis agrícoles o ramaders, o a la interacció de la humanitat amb els animals que ha domesticat. Així, és aquesta també font d'inspiració per a la creació de nou bestiar.

Aquesta categoria inclou: Cavall, Porc domèstic, Ovella, Cabra, Gall, Gallina, Gat, Marrà, Vaca, Ruc, Conill, Indiot...

El precursor: Conill d'Olot (1944)

Imatges: (de dreta a l'esquerra): Estatua en Festa del Velló, Torroner, Colla de Gegantets i Colla de Gegants de Calella, Dia Cultural

NOVES BÈSTIES FESTIVES

CATALUNYA, PAÍS DE BÈSTIES

UNA MICA D'HISTÒRIA

La major part del bestiari festiu es crea per participar en les festivitats locals, especialment en actes de foc com els correfocs i en cercaviles o espectacles de cultura popular. Hi ha alguns elements de bestiari, però, que més enllà de la forma concreta que tenen destaquen per la seva funcionalitat més específica i concreta a la festa.

BESTIARI SATÍRIC O CARNAVALESC

Amb la voluntat de crear elements per participar en festivitats desvinculades de la solemnitat dels seguicis, i de l'àmbit del foc dels correfocs, així com la voluntat d'arrelar a la tradició local festivitats com el carnestoltes o els correbars, han aparegut nous elements del bestiari que tenen com a funció principal fer mofa, escarni o servir de divertiment, sovint com a contraposició d'altres elements festius del mateix municipi de caràcter més solemne o institucional.

Els precursors: Xut de Solsona i Camell de Molins de Rei (1981)

BESTIARI PROTOCOL·LARI

Aquesta categoria inclou aquells elements del bestiari que desenvolupa la funcionalitat protocol·lària, o de representació institucional, que al llarg de la història ha assumit l'Àliga. En algunes poblacions, aquest paper simbòlic és representat per nous elements de bestiari que representen animals heràldics o amb una forta vinculació amb la població.

El precursor: Colom de Granollers (1982)

BESTIARI HISTÒRIC

De les processons de l'Edat Mitjana, es conserva documentació que reflexa la participació poc constant en aquestes d'elements del bestiari que la tradició ha arraconat: l'au fènix, l'orifany (elefant), el basilisc o el camell. De tots aquests, els únics que han estat recuperats com a elements històrics han estat els basiliscs, tot i que en el marc del bestiari festiu fantàstic hi trobem aus fènix, elefants i mamuts, i el Camell de Molins, però que no representa pas un camell, sinó un cap de matxo, fruit de la tradició carnavalesca local.

El precursor: Basilisc de Reus (2007)

BESTIARI INFANTIL

Amb la voluntat de perpetuar la festa, i d'obrir-la a la participació activa dels infants, s'han creat elements del bestiari de mida reduïda. Gairebé totes les tipologies tenen exemples de versions infantils. Destaquen els casos de les poblacions amb seguicis o elements festius de llarga tradició on, o bé de forma casolana o institucionalitzada, existeix una gran presència de bestiari infantil que reproduïx les figures originals. Altres poblacions o entitats han optat per crear bestiari adaptat als infants de bell nou, representant noves figures.

Els precursors: Àliga i Guites de la Patum Infantil de Berga (abans de 1964)

Imatges per ordre de des dalt: Josep Ferrer, Paco Segura, Roger de Molins de Rei, Antoni Llo